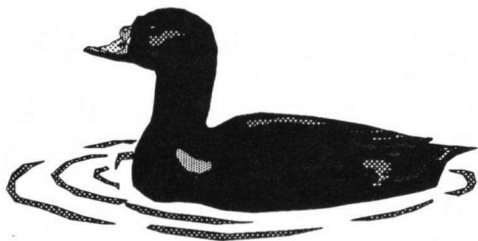

Spisula's, zeeëenden en kokkelvisser: een nieuw milieuprobleem op de Noordzee

Spisula, scoters and cockle-fisheries: a new environmental problem in the North Sea

In februari 1992 vonden we voor de kust van Goeree een groep van 10.000 Eidereenden *Somateria mollissa*. Dit was opmerkelijk, omdat er tot die tijd maximaal ca. 5000 Eiders in de hele Voordelta waren geteld. Ook bij Schiermonnikoog (10.000) en bij Terschelling (15.000) zaten Eiders op de Noordzee en langs de Hollandse kust kwamen groepen van meer dan 1000 vogels

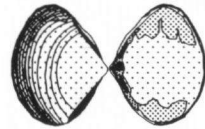
voor. Blijkbaar hadden de vogels bij duizenden de Waddenzee moeten verlaten, vermoedelijk als gevolg van de gedecimeerde mossel- en kokkelstand (NRC, 26 sep 1992). De vogels hadden het geluk dat er in de kustzone enkele rijke banken aanwezig waren van een andere tweekleppige, de Halfgeknotte Strandschelp *Spisula subtruncata*. Toch lijkt dit voedsel, of de locatie, voor Eidereenden

den tweede keus. Zeetrekters registreerden grote aantallen heen en weer vliegende Eidereenden (op zoek naar voedsel?) en tijdens de NSO-tellingen werden sinds het instorten van de schelpdierbestanden op het wad vele duizenden dode Eidereenden genoteerd. Op vele plaatsen langs de kust werden uitgehongerde Eidereenden, vaak op sterven na dood, gezien. De Noordzee lijkt dus slechts een tweede keuze te zijn.

De Eidereenden hebben de schelpenbanken niet voor zichzelf. Ze moeten de rijke kustzone delen met andere schelpdiereneters, met name de Zwarte Zeeëend *Melanitta nigra*. Zwarte Zeeëenden zaten (voor zover we weten) begin jaren 80 vooral in de Voordelta, waar zo'n 20.000 vogels overwinterden. De laatste jaren zit de hoofdmacht ten noorden van de Waddeneilanden, met name boven Terschelling en Schiermonnikoog. De grote concentraties (tot ruim 100.000 vogels) zitten steeds boven rijke *Spisula* banken. In tegenstelling tot de Eidereenden, die op de Noordzee eigenlijk niet thuis horen, doen de Zwarte Zeeëenden het goed in onze kustwateren. Er worden weinig dode vogels gemeld en subadulte vogels ruïen zelfs 's zomers in ons land. Er zijn echter kapers op de kust.

In het weekblad voor de visserij 'Visserij-nieuws' van 17 juli 1992 wordt verhaald hoe er in de Voordelta door ongeveer twaalf kokkelschepen op *Spisula* gevestigd wordt. Het levert weliswaar niet veel op, maar de visserij is kostendekkend en kan de sector door een moeilijke periode van kokkelschaarste heen helpen. Norman van Swelm van het Ornithologisch Station Voorne slaat alarm: eind augustus 1992 zijn er 20 schepen bezig, die nu behalve de *Spisula* ook de kokkelbanken buitengaats wegvissen. Hongersnood dreigt voor de vogels, die van de schelpdieren moeten leven. Het Productschap

voor de Visserij reageert bij monde van haar voorzitter, D.J. Langstraat geprikkeld: 'Overdreven en onredelijk: de vissers leggen zichzelf allerlei beperkingen op en sparen de natuur. Als wij de kokkels niet opvissen, spoelen ze bij storm wel weg. De milieumensen moeten eens ophouden met de visserij in een kwaad daglicht stellen' (NRC, 3 sep 1992). In Den Haag gelooft men het wel; er worden tenminste geen maatregelen genomen op de visserij op schelpdieren buitengaats aan banden te leggen. *Spisula* bestaat niet voor de wet, in tegenstelling tot soorten als mossel, kokkel en oester.

Spisula subtruncata

In januari/februari 1993 werd de hele kustlijn van België tot Blåvandshuk opnieuw afgevaren om de eenden te tellen. Zoals verwacht waren de aantallen eenden in de Voordelta drastisch afgenomen, tot ca. 2000 Eiders en slechts een paar honderd Zwarte Zeeëenden. Voor de kust van Noord-Holland zat in jan/feb een groep van ten minste 25.000 Eidereenden op een *Spisula* bank en voor de Noordzeekust van Texel overwinterden 'duizenden' Eiders (med. J. van Dijk), eveneens boven een *Spisula* bank. Ten noorden van Schiermonnikoog zaten ca. 10.000 Eiders en 9000 Zwarte Zeeëenden. Boven Terschelling zat een ongekend grote groep eenden. Op 4 februari telden wij daar 60.000 Eiders, 125.000 Zwarte Zeeëenden en 12.000 Grote Zeeëenden *Melanitta fusca*: allemaal recordaantallen voor Nederland. We zagen echter ook 7 à 8 kokkelschepen, die bezig waren om de *Spisula* boven Terschelling en Ameland weg te vissen. Gezien de eerdere ervaringen met deze sector (duizenden dode Eidereenden, wegtrek uit Waddenzee en Voordelta) werd er opnieuw alarm geslagen. De visserij bleek illegaal vanwege een technische reden: de kokkelvisserij is gesloten en men mag geen kokkel-tuigen (waarmee nu op *Spisula* wordt gevestigd) aan boord hebben. De Waddenvereniging en Vogelbescherming eisten een onmiddellijk verbod en vonden ditmaal gehoor: de AID sommeerde de schippers te vertrekken. Dit was op donderdag middag; de maandag erop waren er al weer schepen terug op de bank, nu met vergunning. Het milieuvandalisme werd dus simpelweg gelegaliseerd door het ministerie van LNV. De afdeling N (natuur) van dit ministerie is er dus, ondanks alle waarschuwingen niet in geslaagd op te boksen tegen de V van victorie. Al in oktober 1990 is er gewaarschuwd dat '...wanneer de gebieden rijk aan kokkels en *Spisula* (nog sterker) geëxploiteerd worden... dit ten koste zal gaan van van de draagkracht van de Voordelta voor zeeëenden en bodemvissen' (Hamerlynck & Craeymeersch 1990). LNV

heeft echter nog steeds geen wettelijke mogelijkheden om kokkelvisserij die op *Spisula* willen gaan vissen een vergunning te weigeren: voor de Visserijwet bestaat *Spisula* niet (Prov. Zeeuwse Courant, 13 feb 1993). De reacties van de visserij zelf zijn bekend: "er ligt overal *Spisula*", "de eenden kunnen wel ergens anders voedsel gaan zoeken" en "er zijn genoeg eenden". Langstraat tijdens de Visserijdagen in Bakkeveen in februari 1993: "De mosselzaad- en kokkelvisserij voeren in goed overleg met de natuurbeschermers het beheer van de schelpdierenstand in de kustwateren" (Nieuwsblad van het Noorden, 10 feb 1993). De sterkste opmerking kwam van ZEVIBEL (Zeeuwse Visserij Belangen, (de kokkelaars dus) woordvoerder J.D. Holstein: "Wij willen best overleg voeren, we zoeken geen confrontatie. Maar als zij [de milieuorganisaties] de strijdbijl weer opgraven, mij best" (Leeuwarder Courant, 4 feb 1993). Je kunt je bij deze militante taal afvragen, wie er nu eigenlijk bezig was met een illegale vorm van visserij?

Het zou best waar kunnen zijn, dat er overal *Spisula* in hoge dichtheden voorkomt en dat de eenden kunnen uitwijken. Men kan het de visserijsector echter kwalijk nemen, dat men hier stilzwijgend en zonder onderzoek naar de 'stock' en de draagkracht van het milieu vanuit gaat of dat men het probleem eenvoudigweg niet ziet. LNV valt kwalijk te nemen, dat men achter de ontwikkelingen aanhobbelt en geen beleid ontwikkeld heeft. Duidelijk is, dat de eenden opnieuw moeten wijken voor enkele vissers. Waarom kan men zomaar, zonder enige vorm van milieu effect rapportage (MER) een nieuwe bedrijfstak ontwikkelen? Omdat het op zee is, dus buiten onze waarnemingen? De visserij zou eerst onderzoek moeten laten uitvoeren naar de hoeveelheid en voorkomen van (in dit geval) *Spisula*, voordat men de banken wegvist. Als er inderdaad 'overal' *Spisula* blijkt te liggen, moet het eenvoudig zijn om daar te vissen waar de eenden niet zitten. Op die manier kan iedereen van de rijkdom profiteren, zonder dat er slachtoffers vallen. Gecombineerd onderzoek aan de bestanden van *Spisula* en (de voedselbehoefte van) de zeeëenden wordt ook bepleit door het Rijksinstituut voor Visserij Onderzoek, bij monde van de 'schelpdierenman' M. van Stralen (Prov. Zeeuwsche Courant, 13 feb 1993). Wil men dus doorgaan met de visserij op *Spisula*, of in komende jaren overstappen op andere Noordzee-schelpdieren, dan dient eerst te worden uitgezocht hoeveel er beschikbaar is. Het onderzoek is vrij simpel uit te voeren, maar het kost wel geld. Aangezien de visserij en de overheid (via belastingen) de partijen zijn die van deze vorm van nijverheid profiteren, dienen deze twee instanties dit onderzoek uit te (laten) voeren en te betalen. Vogeltellingen, nodig om te kunnen zeggen waar de vogels verblijven en waar niet, moeten bij dit onderzoek betrokken worden, om tot een afgewogen

visserij/milieubeleid te komen. De timing van de visserij dient ook veranderd te worden. Nu vist men op het slechtst denkbare tijdstip: midden in de winter. Dan zijn de eenden in de grootste aantallen in Nederland aanwezig en is de kans op verstoring dus het grootst. Bovendien zijn de schelpdieren 's winters mager en brengen ze dus weinig op. Men viste massaal bij Terschelling, omdat er een visser mee begonnen was. Wanneer de anderen niet snel meedoen, vist die ene alles alleen op en zijn er tegen de tijd dat de schelpen weer meer vlees bevatten, geen schelpen meer over. Dit geeft overigens te denken: de stelling van de visserij sector dat er 'overal' *Spisula* te vinden is, gelooft men blijkbaar zelf niet. Om de zaak in goede banen te leiden dient de visserij dus in de winter gesloten te worden, om (1) de eenden te sparen, (2) de schelpen te laten groeien en (3) de gelegenheid te hebben om schelpen en eenden te inventariseren. Op die manier kan er dan later in het jaar wellicht gevist worden, maar dan op een verantwoorde manier!

Summary In the past 3 years, stocks of shellfish were severely depleted in the Dutch Wadden Sea, forcing tens of thousands of Eiders Somateria mollissima out of this area. Beached bird surveys showed that many thousands starved to death, and tens of thousands moved into the inshore zone of the adjacent North Sea, where they found banks of the bivalve mollusc Spisula subtruncata to feed on. The Eiders share the coastal North Sea with Common Scoters Melanitta nigra. Over 100,000 of these seaduck have wintered in our waters in the past three years (accompanied by some Velvet Scoters M. fusca). With the cockle fisheries severely restricted, the fishermen turned to another resource: Spisula! Both ornithologists and fishermen found an exceptionally large group of 125,000 Common Scoters, 12,000 Velvet Scoters and 60,000 Eiders north of the Wadden Isle of Terschelling, above a rich bank of Spisula. The cockle fleet started to fish for Spisula early February 1993. After complaints by green organisations, the operation was stopped temporarily for technical legal reasons. The fishermen should have asked for a licence first. Getting this piece of paper was a matter of days only, since the Dutch Fisheries Law does not include a paragraph on Spisula. This forced the government to legalise this fishing, and it seems only logical, knowing the efficiency of the Dutch fleet, that the seaduck are in dire straits in The Netherlands.

Hamerlynck, O. & J.A. Craeymeersch 1990. Het bodemleven in de Voordelta. In: J. Kuijpers *et al.* (eds.): De Veranderende Delta. Wet. Med. KNNV nr. 198: 27-38. Symposium ter gelegenheid van het 60 jarig bestaan van de KNNV-afdeling Voorne, 5 oktober 1990.

M.F. (Mardik) Leopold, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek & Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee, postbus 59, 1790 AB Den Burg, Texel